

Eugenia MINCU
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

UNITĂȚILE TERMINOLOGICE ȘI CORPUSUL MEDICAL

Terminological units and the medical corpus

Abstract: The international lexicon is a totality of lexical units, whose functioning in the language is dictated by two mechanisms - nominative and syntactic. One mechanism is responsible for selecting and creating denominative units, another is responsible for word's construction. Terminological units autonomous, non-autonomous and of Greco-Latin origin (so-called «cultisms», «elevated words») form the core of medical terminology.

Keywords: terminology unit, terminology, medicine.

Rezumat: Lexiconul internațional este o totalitate de unități lexicale, a căror funcționare în limbă este dictată de două mecanisme – nominativ și sintactic; unul este responsabil de selectarea și de crearea unităților denominative, altul – de arhitectonica cuvântului. Unitățile terminologice, autonome și neautonome, de origine greco-latină (așa-numitele „cultisme”) formează nucleul terminologiei medicale.

Cuvinte-cheie: unitate terminologică, terminologie, medicină.

Introducere

Terminologia presupune un câmp de cunoaștere suplimentară, care include informații, denumiri de concepte într-un domeniu specializat sau în totalitatea domeniilor specializate fiind o reprezentare motivată, deoarece:

- cunoștințele specializate pe care le propune nu coincid cu cele generale, ci sunt căpătate prin cunoaștere suplimentară;
- semnificația unităților terminologice nu coincide cu semnificația cuvântului din limba generală;
- termenii sunt unități de vorbire care concentrează densitatea cunoștințelor specializate;
- precizia unei informații terminologice este asigurată prin folosirea termenului de către specialist, în comunicarea specialist → specialist.

Corpusul medical

Terminologia medicală reprezintă un câmp de cunoaștere suplimentară specializată. Transpoziționate în terminologie, unitățile lexicale sunt partajate în: **unități lexicale autonome – termeni, și unități lexicale neautonome – elemente terminologice** (afixoide).

Termenii medicali sunt *unități terminologice autonome* care aduc cunoștințe suplimentare despre „lucrurile” medicale și asigură comunicarea specializată în medicină.

Elementele terminologice sunt *unități terminologice neautonome* de origine greco-latină, care inițial aveau un sens lexical plin, iar *in statu praesenti* sunt elemente de constituire a termenului medical.

În *Dicționarul Actualizat de Neologisme* al lui Florin Marcu (2013) au fost atestate 1 401 elemente de compunere și 585 de variante ale acestora. **Din totalul de 1 401 (100%) elemente terminologice, 1 165 (83,2%) de elemente și 543 de variante formează terminologia medicală.**

Manualul lui Černeavski explică: 41 de elemente care formează, în special, terminologia clinică; 150 de dublete greco-latine, care formează terminologia medicală, în general; 22 de elemente terminologice utilizabile în terminologia farmaceutică: *pir-*, *-vas-*, *-sed*, *sulfa-*, *barb-*, *-cain* etc.; ultimele fiind incluse în categoria „segmente de frecvență”, deoarece conservă „informații farmacologice”: *-sed-* „sedativ” – *Valosedan*, *Sedalgină*; *cor-* „inimă” – *Corvalol*; *tir-* „glanda tiroidă” – *Eutirox* etc. Din 22 de „segmente de frecvență”, 10 se regăsesc în lista de elemente de compunere în DAN, celelalte rămân neatestate: *-cid* (< lat. *occidēre* „a ucide”) – *Streptocidă*; *-micin-* „antimicrobian” – *Streptomycină*; *-cilin-* „antibiotice, penicilină” – *Ampicilină*, *Amoxicilină* etc. (Černeavski, p. 21).

Din 1165 (100%) de elemente terminologice/ afixoide-invariante, care formează sistemul terminologic medical, 806 (69,1%) sunt de origine greacă, 352 (30,3%) – de origine latină, 7(0,60%) – de alte origini; ceea ce demonstrează vitalitatea limbilor savante în mecanismul de constituire a terminologiei medicale.

Din 1 165 (100%) de elemente terminologice-invariante 1 129 (96,9%) (inclusiv, 21 preluate din limba germană) sunt împrumuturi din limba franceză; 25 (2,14%) – din limba engleză; 11 (0,96%) – din limba italiană; 806 (69,1%) sunt de origine greacă, 352 (30,3%) – de origine latină, 7(0,60%) – de alte origini.

În sistemul morfematic, din totalul de 1 165 (100%) de elemente terminologice-invariante, 826 (70,9%) dețin statut de prefixoide, 233 (20,0%) – de afixoide ambipoziționale; 106 (9,1%) – de sufixoide.

Menționăm prezența unor elemente terminologice în *Dicționarul medical* de Valeriu Rusu (2010) și absența acestora în *Dicționarul actualizat de neologisme* (DAN) de Florin Marcu (2013); de exemplu, *absorb-*; *acant-*; *acetabul-* etc., fapt care relevă procesul de afixoidare în germene (*in statu nascendi*); rădăcina achiziționând și caracteristici clasificatoare.

Elementele terminologice pot forma relații de:

1) omonimie:

*celo*¹- elem. „cer”, „soare” (< lat. *caelum*);

*celo*²- elem. „celuloză” (< lat. *cellula* „cămăruță”);

*celo*³- elem. „cavitate”, „abdomen” (< gr. *koilos*, *koilia*);

2) paronimie: **a) etimon comun:** *glic(o)-/ gluc(o)-* elem. „dulce”, „glucoză” (< gr. *glykos*); *centri-/ centro-, -centru* elem. „centru”, „nucleu” (< gr. *kentron*); *ceri-/ cero-* elem. „ceară” (< gr. *keros*) etc; **b) etimologie diferită:** *cheli-* elem. „gheară, clește” (< gr. *khele*); *chelo-* elem. „tumoare, hernie” (< gr. *kele* „umflătură”);

3) sinonimie:

- *oo-* elem. „ou” (< gr. *oon*) = *ov(o)-/ ovi-* elem. „ou”, „ovul, ovular” (< lat. *ovum*): *ovocit* „celulă sexuală feminină” = *ovocit* „celulă rezultată din diviziunea unei ovogonii”;

- *gato-* elem. „pisică, felină” (< gr. *gatos*) = *galeo-* elem. „nevăstuică”, „pisică” (< gr. *gale, eos*): *gatofobie* = *galeofobie* „frică obsedantă de feline (mai ales de pisici)” etc.

În medicină s-au atestat elemente terminologice care, la prima vedere, sunt străine terminologiei medicale. Maniile și fobiile umane au mărit spectrul de utilizare a elementelor terminologice: *dem²(o)-* elem. „popor, populație” (< gr. *demos*): *demofobie* „teamă patologică de aglomerațiile de oameni”; *dino-* elem. „urias”, „teribil, groaznic” (< gr. *deinos* „teribil”): *dinofobie* „teamă patologică de vertij”; *pluto-* elem. „bogăție” (< gr. *ploutos*) – *plutomanie* „atracție morbidă către bogății”; *clinomanie* „preferință obsesivă, pentru poziția culcat, pentru pat” etc.

Metafora este omniprezentă:

- **Metafora ornito-/ zoo-morfică:** *coraco-* elem. „cioc de corb” (< gr. *korax, akos* „corb”) – *coracobrahial* „(mușchi) întins de hipofiza coracoidă pe fața internă a humerusului”. *coracoclavicular* „(ligament) care unește hipofiza coracoidă a omoplatului cu clavicula”; *taur(o)-* elem. „taur” (< gr. *tauros*): *taurofobie* „teamă patologică de tauri” etc.

- **Metafora sacrală:** *cruci-* elem. „cruce” (< lat. *crux, crucis*): *cruciform* „care are forma unei cruci; în formă de cruce”; *demono-* elem. „demon” (< gr. *daimon* „zeu”): *demonofobie* „frică patologică de demoni” etc.

- **Metafora ambianței și a îndeletnicirilor:** *oic(o)-/ -oic* elem. „casă, locuință, mediu ambiant” (< gr. *oikos*): *oicofobie* „teamă morbidă de întoarcerea acasă după ieșirea din spital”; *etmo-* elem. „ciur, sită” (< gr. *ethmos*): *etmoid* (< gr. *ethmos* „ciur” + *eidos* „aspect”) „os al craniului cu două orificii, care formează peretele nărilor”; *tehn(o)-, -têhnic(ă)/ -tehnice* elem. „artă, meserie”, „tehnică, procedeu” (< gr. *tekhne*): *tehnopatie* „denumire generică dată bolilor profesionale” etc.

- **Metafora geomorfică:** *geo-/ -géu* elem. „pământ, globul terestru” (< gr. *ge*): *geocancerologie* „disciplină care studiază interdependența dintre cancer și modul de viață și climă” etc.

Sunt atestate și situații de interpretare eronată a elementelor terminologice: *spin²(i)-* elem. „spin, ghimpe” (< lat. *spina*): *spinalgie* „durere a coloanei vertebrale”. Confuzia eronată este produsă de asemănarea fonetică < lat. *spina* „spin” și < lat. *spina* „coloană vertebrală”.

Alte exemple: *timo²-* elem. „valoare”, „apreciere”, „rang” (< gr. *time*): *timocit* „celulă de tip limfocit din timus”, termen format din trunchierea cuvântului *timus*; *velo-* elem. „alergare”, „iuțelă, viteză” (< lat. *velox* „iute”): *velopalatin* „referitor la vâlul palatului, la partea posterioară a cavității bucale”; în DAN este atestat *veli-* elem. „velum, vâl membranos” (< lat. *velum*) etc.

În continuare, propunem unele **criterii de clasificare a unităților terminologice care formează terminologia medicală.**

Criterii de clasificare a termenilor medicali

Deosebim următoarele criterii de clasificare a termenilor medicali:

Criteriul formal

În funcție de criteriul formal, distingem:

1. Termeni simpli (formați prin derivare, prin afixoidare).
2. Termeni complecși (termeni sintagmatici).
3. Termeni brahigrafici.

În terminologia medicală, **termenii simpli (formați în baza unei rădăcini)** sunt preluați din vocabularul fundamental al limbii române – *cap, dinte, ochi, os, mână* etc., moșteniți din limba latină, și termenii-împrumuturi neolatine: *sutură, arteră, scapulă, omoplat, hernie* etc. **Mulți dintre termenii-împrumuturi sunt formați prin derivare în limba-sursă**, nesizabilă în limba română: terminologia anatomică – *tubercul* (< lat. *tuber, eris, n* „excrescență” + *-ul* – sufix diminutival „mic”) „excrescență apărută pe unele țesuturi ale organelor vii”); terminologia clinică: *perfuzie* < lat. *perfusio* (< lat. *per* „prin” + < lat. *fusio* „scurgere”) „introducere lentă și continuă, picătură cu picătură, a sângelui sau a unei substanțe medicamentoase în vână ori în țesutul subcutanat, în scopuri terapeutice”; *a reanima* (< lat. *re-* „intensiv” + < lat. *anima* „suflet”) „a readuce la viață, a restabili (prin diverse mijloace terapeutice) funcțiile vitale ale organismului; a reînsufleți”; dar și prin derivare sesizabilă: termeni neolatini – *a regenera, a revitaliza* etc.; termeni-împrumut direct – *preoperator/preoperatoriu* din fr. *préopératoire* „care precede o operație chirurgicală”; *postoperatoriu* din fr. *postopératoire* „în urma unei intervenții chirurgicale”; *a resuscita* din fr. *ressusciter* „a reda funcțiile vitale ale organismului”, „a suscita din nou” etc.

Termenii simpli, formați prin afixoidare, sunt rezultatul combinațiilor de elemente terminologice de origine greco-latină. Sunt mai puțin atestați în terminologia anatomică, în schimb sunt din abundență în terminologia clinică: *gastroptoză* (< gr. *gaster* „stomac” + < gr. *ptosis* „cădere, ptoză”) „cădere a stomacului”; *citologie* (< gr. *kytos* „celulă”, *logos* „studiu”) „ramură a biomedicinii care se ocupă cu studiul celulei”. În structura termenilor afixoidați, se atestă frecvent și afixul: *colecistită* (< gr. *chole* „bilă” + *kystis* „vezică” + *itis* „inflamație”) „inflamarea vezicii biliare” etc.

Termenii complecși (= sintagmatici) au o utilizare cu predilecție în terminologia anatomică:

- a) substantiv + adjectiv: *fosa mandibulară; os palatin* etc.
- b) substantiv + substantiv: *osul craniului, capsula ganglionului* etc.
- c) substantiv + adjectiv + adjectiv/ substantiv + substantiv + adjectiv: *fața articulară superioară, canalul coardei timpanice* etc.

Termenii brahigrafici sunt prezenți prin abrevieri: *TBC* „tuberculoză”; *ORL-ist* „otorinolaringolog” etc.; și prin suprimarea unui segment din interiorul unui termen lung: *dermatologia* → *dermalgia*; *discromatopsie* → *discromie* etc.

Criteriul morfologic

Termenii medicali, la nivel morfologic sunt: a) **substantive:** *cord, col, cartilaj, bilă, sânge* etc.; b) **adjective:** *scapular, intravenos, scheletic, intraoperatoriu* etc.; c) **verbe:** *a opera, a expune, a(se) infecta, a seda, a anestezia, a diagnostica* etc.

Criteriul etimologic

În explicarea termenului *etimologie*, **Bogdan Petriceicu Hasdeu** recurge la **înțelegerea de către romani a grecescului *etymologia*** – „*quae verbōrum originem inquirit*” („care investighează originea cuvintelor”) (Hasdeu, p. 49-60) și care este „derivațiunea unei vorbe”: „Prin *etimologie* se înțelege în lingvistică orice derivațiune, fie fonetică, fie morfologică, fie lexică, sintactică, ideologică. Etimologia, în generalitatea operațiunilor sale, tinde a se servi mai cu seamă de reconstrucțiunea unui prototip pentru fiecare grup omogen de fenomene, întrucât condițiunile particulare ale fenomenelor n-o silesc a recurge la alte procedimente. Sunt multe cazuri rebele nu numai la reconstrucțiune, ci chiar la etimologia în genere, lingvistul mărginindu-se deocamdată a descrie faptul așa cum este” (Dominte, p. 7).

Există mai multe ipoteze referitoare la etimologia termenului *medicină*:

a) origine greacă: de la numele *Medeea*, preoteasa zeiței *Hekate* și nepoata vrăjitoarei *Kirke*, simbol al magiei perfide, meșterită în arta dozării otrăvurilor și a unguentelor, care are puterea de a modifica vârste și chipuri omenești;

b) origine latină: provine din sintagma latină *ars medica*;

c) origine turcă: *medet* „asistență medicală”;

d) origine arabă: *medetsina* „ajutor de la Sina (din numele arab al lui Avicenna – Abu Ali Ibn Sina) etc. – o dovadă în plus că omul și medicina sunt categorii universale; iar Hippocrate, punând bazele medicinei universale, a preluat tot ce era mai semnificativ din artele de medicare de la greci, romani, arabi etc. S-au oferit și etimologii „false” ale termenului. Astfel, episcopul Isidor di Sevilla în lucrarea sa *Despre originea și etimologia cuvintelor* (sec. XII) explică termenul *medicină* ca fiind format de la latinescul *modus* „măsură” (*est modus in rebus/ există o măsură în toate*), iar *ars medica* – de la *medius* „mediu”, deoarece considera că excesul provoacă boala.

În mare parte, termenii medicali sunt de origine greco-latină, mai puțini de origine arabă: *nucha* „ceafă”, *vena bazilică* (< ar. *bazilik* „interior, intern”), *vena cefalică* (ar. *alkifal* „exterior, extern”). Se presupune că și *mater* (*dura-*, *pia-*) este de origine arabă „mamă a membranelor”, „mamă protectoare a creierului”, care ulterior a pătruns în limba latină (Rusu, p. 32). Cei mai mulți termeni de origine arabă denumesc substanțe chimice, dat fiind faptul că termenul *chimie* este de origine arabă *alkeimia*, *kama* „a ține în secret” sau *chymeia* „amestec, magie neagră”: *sugar* „zahăr”, *sirop*, *alcool*, *alkali* „alcalin”, *elixir*, *natrium* și alte simboluri chimice. Sunt și termeni care nu au rezistat timpului: Iohann Van Helmont (1577-1644), savant olandez, reprezentant al curentului *iatrochimic* „chimia care tratează”, a introdus termenii *cacochimie* (< gr. *kako* „urât”+ *chimie*) „sucuri cu un miros urât” și *euchimie* (< gr. *eu* „bine, frumos”+ *chimie*) „sucuri cu un miros «frumos»”.

Nu se cunoaște exact numărul de cuvinte grecești care au pătruns în terminologie. Primele împrumuturi se fac în baza textelor de medicină, traduse în limba latină (mai întâi, pătrund termenii greci latinizați), ulterior – împrumuturile direct din greacă: *apofiză* (< gr. *apophysis*

< gr. *apo-* „de la” + < gr. *physis* „creștere”) și seria lexicală: *epifiză*, *simfiză*, *diafiză* – osteologie; *sfincter* < gr. *sphincter* „cel care închide, strânge”; *apatie* < gr. *apatheia* < gr. *a-* + < gr. *pathetimos* „pasiune” etc.

La începutul secolului al XX-lea, au fost atestate 925 de cuvinte, care au format ulterior 3 700 de termeni (*ibidem*, p. 32).

Conform unor date neoficiale, se consideră că în secolul al X-lea existau aproximativ 1 000 de termeni medicali, în 1850 – 6 000, iar în 1950 – circa 45 de mii de termeni.

Conform **criteriului etimologic**, deosebim:

1. Termeni care își mențin forma și sensul de bază, moștenite din limbile latină și greacă

a) de origine greacă:

Analgesia (< gr. *a* „fără” + < gr. *algos* „durere”) = *analgezie* „insensibilitate temporară a unui organism, provocată de influența unei substanțe analgezice”; *apatheia* (< gr. *a* „fără” + < gr. *pathos* „pasiune”) = *apatie* „insensibilitate; inerție; dezinteres, indiferență, dezinteresare” etc.

Termenul *carotidă* (*vene carotide* „fiecare dintre cele două artere principale, ramuri ale aortei, situate de o parte și de alta a gâtului, care transportă sângele de la inimă la cap; arteră cefalică” derivă din grecescul *karoun* „a ului, a adormi”. Această derivație are la bază o situație reală: în Grecia Antică jonglerul, ca program al *show*-lui, provoca somnul artificial unei capre prin presopunctura arterei carotide, apoi o readucea la starea normală (Pepper, p. 364).

b) de origine latină:

Abscessus, us, m (< lat. *an abscess* (Celsus), literalmente „plecare”, care derivă din *abcedere* = *ab* „la o parte” + *cedere* „a pleca, a se retrage”; noțiunea denumea „o umoare care trebuie să fie eliminată prin puroi din corp”. *Abcesul* este o „acumulare de puroi sub piele sau într-un organ intern”. *Remissio, ōnis, n* (< lat. *remittere* „a da drumul, a elibera” < lat. *remission* „a ierta, a relaxa, a diminua”) = *remisiune* „atenuare temporară a manifestărilor unei boli”) etc.

Latinescul *nauta* „marinar” → *boală nautică* „rău de mare, nausea” formează termenii: *nautohidrocore* „plante hidrocore plutitoare”, *nautofon* „aparat folosit în marină” etc.

2. Termeni care suportă modificări semantice și formale

Multe cuvinte „savante” au suportat schimbări în așa măsură, încât abia mai pot fi recunoscute, iar rădăcinile și motivațiile unor cuvinte sunt aproape uitate.

a) în limbile clasice, aveau o utilizare strictă uzuală:

1) de origine latină:

Idioteia „mod de viață a omului care s-a izolat de societate, solitudine” → „debilitate mentală”.

Fibŭla, *ae, f* avea sensul de „broșă”, iar *peroneus, i, m* „partea care fixa broșa”. Actualmente, în terminologia medicală *fibula* desemnează „osul lung și subțire situat între genunchi și gleznă”, numit și *peroneu* (Rusu, p. 30).

Vomer, ěris, m „fierul plugului” → *vomer* „os ce desparte fosele nazale, constituind scheletul nasului”.

Malleolus, i, m „ciocănel” → *maleolă* „fiecare dintre apofizele regiunii inferioare a tibiei și a peroneului, care formează gleznă”.

2) de origine greacă:

Phalanx, ngis, f „formațiune de luptă” → *falangă* „os mic care formează scheletul unui deget”.

Thorax, acis, m „platoșa luptătorului” → *torace* „cavitate toracică, coșul pieptului, cutie toracică”.

Thireos „scut de protecție” → (*glanda tiroidă* „glandă cu secreție internă, situată în partea anterioară a gâtului, în fața traheii, ai cărei hormoni influențează creșterea, metabolismul etc.”).

Dubletele < lat. *liens* și < gr. *phakos* aveau sensul de *linte* („plantă leguminoasă alimentară și furajeră, cu frunze compuse, flori albe-albăstrui și fructul păstaie, cu semințe plate; 2) fructul și sămânța acestei plante”) și care au pătruns ulterior în terminologia oftalmologică, prin procesul de asociere și metaforizare (Karuzin, p. 1-15) – *crystalin* „cristal (sub formă de linte) al ochiului”, *lentilă*.

b) în limbile clasice, aveau o semnificație diferită versus medicina modernă:

În medicina antică, termenul *asphyxia* (< gr. *a* „fără” + < gr. *sphyzien* „a tresălta” < gr. *asphyxis* „a se sufoca”) desemna „orice stare a organismului uman, caracterizată prin prezența pulsului slab”. Mai târziu, Galenus și Aretii au pus în circuit termenul respectiv, care denumea „lipsa pulsului, în absența respirației”. Actualmente, *asfıxia* este „o stare de sufocare datorită înecării, strangulării, gazelor toxice, ca simptom al unor boli”.

În medicina antică, termenul *glaucom* era utilizat în toate afecțiunile oftalmologice, în care ochiul căpăta culori gri, albă, verzuie etc., fiind deseori confundat cu *cataracta*. Termenul *glaucom*, în semnificația actuală, este pus în circulație începând cu anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea.

Cuvântul *diabet* vine din grecescul *diabetes* „sifon” (< gr. *dia* „prin” + < gr. *betes* „a curge”). În secolul al V-lea *post Chr.*, doctorul Aretus Cappadocianul a denumit starea de eliminare continuă a urinei *diabet*. Motivația era că pacienții ingerau „apă ca un sifon” și, semnaland poliurii, „eliminau apa, la fel, ca un sifon” (W. Smith, 1867).

Criteriul semantic

În funcție de criteriul semantic, distingem: monosemia termenului versus polisemie:

a) Monosemie terminologică – *cord, bronhiolă, meninx, cardită, catatraumatism* etc.

b) Polisemie terminologică „migrația intelectuală” intra-/ inter-/ extradomenială;
Verbul *a (se) trata* (< lat. *tracto, āre*), utilizat frecvent în medicină, dispune de următoarele semnificații:

- A (se) supune unui tratament: *Medicul tratează pacientul.*
- A avea față de cineva/ ceva un anumit comportament: *Medicul tratează pacientul cu respect./ Prietenii mă tratează cu afecțiune.*
- A discuta: *Medicul tratează pacientul cu înțelegere și cu loialitate.*
- A oferi unui oaspete mâncare: *Mă tratează cu biscuiți și cu cafea.*
- A dezvolta o temă de cercetare: *În prezenta lucrare, sunt tratate probleme de omonimie.*
- A supune (un corp, o substanță) unei acțiuni: *Pacientul a fost tratat cu raze β. Solul este tratat cu agenți chimici.*

Criteriul funcțional (intra-/ interdisciplinar)

I. La nivel intradisciplinar:

În funcție de **disciplina/ subdisciplina** medicală diferențiem: termeni anatomici, histologici, clinici etc.

Terminologia medicală cuprinde: terminologia anatomică (termeni care denumesc structuri anatomice ale corpului uman); terminologia clinică (termeni care denumesc stări patologice, simptome, tipuri de tratament etc.) și terminologia farmaceutică (termeni care denumesc remedii medicamentoase). De asemenea, sunt prezente o serie de subdiscipline medicale, fiecare vehiculând un sistem de termeni: hematologie, gastrologie, angiologie, osteologie, cardiologie, nefrologie etc.

II. La nivel interdisciplinar:

1. Termeni consacrați ai medicinei – *vezica biliară, faringe, dermatită, encefalopatie, analgezie* etc.

2. Termeni interdisciplinari:

Sincopă (< gr. *sinkopi*) „pierdere bruscă a cunoștinței datorită opririi inimii” – în medicină; „deplasare a accentului de pe un timp tare pe timpul slab anterior prin care se obține un anumit efect ritmic” – în muzică; „fenomen fonetic care constă în dispariția unei vocale (sau a unui grup de vocale) neaccentuate dintre două consoane” – în lingvistică.

Terminologia medicală abundă în termeni, fie și împrumuturi, formați prin afixoidare. Joncțiunea elementelor terminologice revitalizează modelul grec de formare a cuvintelor.

Criteriul pozițional

În funcție de poziția elementului în structura termenului, deosebim:

1. poziție primă (inițială) în cuvânt: *angioscopie, angiografie* etc. – **element terminologic prepozitiv (prefixoid)**;

2. poziție finală în cuvânt: *gastrectomie, histerectomie, nefrectomie* etc. – **element terminologic postpozitiv (sufixoid)**;

3. ambele poziții: *uromie* (< gr. *ouron* „urină” + < gr. *haima* „sânge”) „stare patologică constând în intoxicația generală a organismului, provocată de creșterea excesivă a cantității de uree din sânge”; *hematurie* (< gr. *haima* „sânge” + < gr. *ouron* „urină”) „prezența sângelui în urină datorită unei hemoragii a mucoasei căilor urinare” – **element terminologic ambipozițional (afixoid ambipozițional)**.

O problemă însă rămâne denumirea adecvată a elementelor terminologice plasate în interiorul cuvântului, în situația în care un cuvânt este format prin sudarea directă a mai multor rădăcini: *otorinolaringologie* = < gr. *otos* „ureche” + < gr. *rhinos* „nas” + < gr. *larynx* „laringe” + < gr. *logos* „știință” „ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia și patologia urechii, nasului și a laringelui”.

Criteriile etimologic și semantic

În funcție de aceste criterii, delimităm două grupuri de elemente terminologice:

I) Elemente terminologice care își mențin forma și sensul de bază moștenite din limbile latină și greacă:

Cuvântul *soma*, *somatos* „corp” este viabil (Rusu, p. 26-27), evoluând în: a) lexem autonom, adjectivul *somatic*, ă „care ține de corp; propriu corpului”, în medicină prezent în termenul-sintagmă *celule somatice*; b) element terminologic: *somato/-som*, *-somie* „corp”:

Somatometrie (< gr. *soma* „corp” + *metron* „măsură”) „ansamblul măsurătorilor efectuate pentru a determina forma și dimensiunile corpului”.

Cromozom (< gr. *chroma* „culoare” + < gr. *soma* „corp”) „particulă care ia naștere din nucleul unei celule în timpul diviziunii ei”; are loc alternanța *s* → *z*, conform regulii de pronunție din limba latină *s* intervocalic se pronunță *z*, în termenii grecești latinizați. Menționăm pleonasmul atestat în termenul-sintagmă *cromozom somatic*, o dovadă că *-zom* nu mai este recepționat în accepția inițială.

Trisomie (< gr. *tri* „trei” + < gr. *soma* „corp”) „anomalie datorată prezenței unui cromozom suplimentar”. Elementul *-somie*, conservă sensul termenului cromozom, o situație care indică împrumutul ambelor termeni din franceză: *cromozom/ chromosome*, *cromosomie/ chromosomie*. Medicii antici au numit durerea de cap într-o regiune a capului *hemi-crania* (< gr. *hemi-* „jumătate” + < gr. *kranion* „craniu”), termenul fiind utilizat și azi pentru a denumi *migrena – hemicranie* „durere a unei jumătăți a craniului în migrenă”. Ambele elemente: *hemi-* și *crani(o)-/ -cranie* și-au menținut sensul și, în relativitate, forma primară (Fussler, p. 113-119).

II) Elemente terminologice care suportă modificări semantice și formale:

Multe cuvinte „savante” au suportat schimbări în așa măsură, încât abia mai pot fi recunoscute, iar rădăcinile și motivațiile unor cuvinte sunt aproape uitate.

a) în limbile clasice aveau o utilizare strict uzuală: *autopsia* „ceea ce vezi cu ochii proprii”; în accepția modernă, „disecție a unui cadavru și examinare anatomică a organelor lui interne pentru a stabili cauza morții; necropsie”.

b) în limbile clasice aveau o semnificație diferită versus medicină modernă: Medicii antici considerau că arterele omului conțin aer. Și deoarece după moartea omului acestea erau „goale”, medicii au conchis că arterele, cât omul este în viață, nu conțin nimic altceva decât aer. De aici și termenul *arteria* (< gr. *aēr* „aer” + < gr. *tereō* „a conține”). Mult timp se confundau termenii *arteria* și *tracheia*, dat fiind faptul că medicii nu depistau diferențele funcționale dintre aceste segmente anatomice: *arteră – arteria leia* (< gr. *leios* „neted”), *trahee – arteria tracheia* (< gr. *trachys* „zgrunțuros, aspru”) (Karuzin, p. 1-10)].

Criteriul funcțional (intra-/ interdisciplinar)

Dinamicitatea și mobilitatea elementelor terminologice permit pătrunderea lor dintr-un domeniu de activitate în altul. Migrația intelectuală inter-/ intradisciplinară și hibridarea conceptelor generează diminuarea gradului de specializare strictă a elementelor terminologice (a afixoidelor), ceea ce lărgeste sfera de utilizare a lor.

Având drept reper **criteriul funcționalității**, elementele terminologice utilizabile în medicină pot fi distribuite în:

I. Elemente terminologice care formează sistemul terminologic a mai multor domenii de activitate, inclusiv cel al medicinei:

Elementul terminologic **calor(i)-** „căldură” (< lat. *calor; is*) formează o terminologie interdisciplinară: *calorifer* în industria energetică „sistem de încălzire a încăperilor printr-o sursă producătoare de căldură; 2) bloc al unui astfel de sistem, care constă din tuburi sau coloane tubulare”; *calorifug* în fizică, chimie „(material) rău conducător de căldură.”; *calorigen* în fizică, medicină „care produce căldură”; *calorimetru* în biofizică, medicină „instrument pentru măsurarea cantităților de căldură date de un corp sub o anumită influență” etc.

Grecesul *tome* „tăiere”, „incizie” se înscrie în chimie, fizică prin cuvântul *atom*. Conform teoriei lui Dalton, atomul este indivizibil: < gr. *a* „lipsă” + < gr. *tome* „tăiere”. În *Scara numerilor...* de Dimitrie Cantemir, „atomuri” desemnează „lucrul carele într-alt chip sau parte nu să mai poate despărți, despica, tăia, netăiat”, iar, în medicină, „anatomic este acela ce cunoaște meșteșugul mădularilor trupului despica de strivături”. Elementele *tomie* și *ectomie* sunt prezente în medicină și formează termeni care desemnează intervenții chirurgicale: *nevrotomie* „secționare a unui nerv periferic”; *nevrectomie* „operație care constă din tăierea și îndepărtarea unui nerv bolnav sau a unei porțiuni bolnave dintr-un nerv”.

II. Elemente terminologice consacrate medicinei:

1. Elemente terminologice, derivate din lexeme autonome

Cuvântul latin *abdomen* este atestat în calitate de termen prin secolul al XIV-lea de către A. Paré și se presupune că provine de la latinescul *abdere* „a ascunde” și desemnează o cavitate care „ascunde” ceva (Dauzat, p. 41).

Elementul **abdomin(o)-** „abdomen” (< lat. *abdomen*) formează termenii medicali: *abdominalgie* „durere abdominală”; *abdominoscopie* „examinare a cavității și a organelor abdominale”.

2. Elemente terminologice, derivate din „cultisme”, fără o existență lexicală autonomă

Prefixoidul **angi(o)-** „vas anatomic” (sangvin, limfatic), „canal”, „receptacul” (< gr. *angeion*) se implică în constituirea termenilor: *angioblast* „celulă primitivă mezenchimală din care se formează vasele și celulele sangvine ale embrionului”; *angiocardiografie* „metodă radiologică de examinare a inimii și vaselor mari cu ajutorul unei substanțe de contrast”.

3. Lexicalizarea elementelor terminologice

Cazul lui *-algie* care, utilizat în medicină, se detașează din termenii *cefalgie*, *nevralgie*, *nefralgie*, *abdominalgie* etc. și pretinde la o utilizare autonomă în uzul medical: „Toți pacienții prezentau acuze: *algie* periodică de diversă intensitate în regiunea epigastrică ...” (Curierul medical, 2016, p. 5). Fenomenul de lexicalizare este mai evident în ambiția lui *-algie* de a se combina el însuși cu un afix: „... terapie *antialgică* (*antialgezică*) postoperatorie...” (Curierul medical, 2016, p. 36), *analgetic* (*analgezic*). În unele contexte acesta este atestat cu valoare de adjectiv: „... sindromul *algic* a fost prevalent” (Curierul medical, 2016, p. 30); „La 24 de bolnavi manifestările bolii decurgeau în varianta *algică*” (Curierul medical, 2013, p. 36).

III. Elemente terminologice consacrate medicinei, dar care sunt preluate și de alte domenii de activitate – medicină → geografie:

Elementul terminologic ambipozițional *asten(o)-, -astenie* „oboseală, slăbire” (< gr. *asthenos* = a „fără”, lipsă + *sthenos* „putere”) formează termenii: *astenocorie* „oboseală pupilară”; *astenofobie* „teamă excesivă și nemotivată de oboseală” etc. Elementul savant iese din sfera medicală și se înscrie în geografie: *astenosferă* „parte constituantă a *terrei*, situată sub litosferă între adâncimile 70-150 km și 600-700 km, cu vâscozitate relativ scăzută, deoarece materia există într-un stadiu de fuziune parțială”.

Concluzii

Limbile latină și greacă sunt sursă de extragere și de creare a termenilor medicali, asigurând o terminologie medicală universală, nelimitată de anumite bariere pentru nicio națiune. Orice dubii versus funcționarea ulterioară a limbii latine în medicină, pot fi considerate neîntemeiate. Limba latină își asigură continuitatea sa în terminologia medicală (și în alte terminologii) și își păstrează unicitatea; pe de altă parte, prezența limbii latine în terminologia medicală națională favorizează integrarea acesteia în „cunoașterea” medicală universală.

Unitățile terminologice medicale, autonome și neautonome, constituite în baza limbilor savante, formează lexiconul general internațional, responsabil de crearea, stocarea și de funcționarea acestora.

Referințe bibliografice

1. ČERNEAVSCKI = ЧЕРНЯВСКИЙ, Михаил *et al.* *Латинский язык и основы медицинской терминологии*. Минск: „Вышэйшая школа”, 1984.
2. *Curierul medical*, revista Ministerului Sănătății și a USMF „Nicolae Testemițanu”, 2009-2016.
3. DAUZAT, Albert. *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paris: Librairie Larousse, 1938.
4. DOMINTE, Constantin. Din istoria lingvisticii românești (secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. În: *Introducere în teoria lingvistică*. București: Editura Universității din București, 2003 <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dominte/11.htm> (vizitat 25.07.2016).

5. FUSSLER, H. Characteristics of the research literature used by chemists and physicists. The United States, Parts I and II: Library Quarter, 19-35, January, 1949 and April, 1949, p. 113-119.
6. HASDEU, Bogdan-Petriceicu. *Etimologicum Magnum Romaniae*. Dicționarul limbei istorice și poporane a romanilor, vol. I, 1886, ed. Grigore Brâncuș, 1998, p. 49-60 <http://documents.tips/documents/bogdan-petriceicu-hasdeu-01-etimologicum-magnum-roman> (vizitat 7.06.2016).
7. KARUZIN = КАРУЗИН, Петр. *Словарь анатомических терминов*. М.-Л.: Госиздат, 1928. 293 с. medarticle.moslek.ru/articles33221.htm (vizitat 17.03.2018).
8. PEPPER, Perry M. Babel in medicine. În: *Proceedings of the American philosophical society*, Pennsylvania, 1950, vol. 94, nr. 4, p. 364.
9. RUSU, Valeriu. *Dicționar medical*, ediția a IV-a revizuită și adăugită. București: Editura medicală, 2013.